

SALUTACIÓ

ALEXIS SERRANO MÉNDEZ

Director de l'Arxiu Comarcal del Maresme

Passat, història i memòria. Una reflexió inicial

Els que tenim la immensa fortuna de treballar als arxius històrics, realitzant la feina que ens agrada, podem gaudir del contacte, d'una banda, amb la documentació i, de l'altra, amb els usuaris, historiadors, estudiosos, genealogistes, estudiants i ciutadans en general, que inquireixen la documentació cercant respostes a les seves abundants i molt diverses inquietuds.

Mig en conya mig de veres, sempre dic que els arxivers som una mena de mitjans que posem en contacte gent que ja no existeix amb gent d'avui que consulta la documentació, que palesa el rastre dels que ja no hi són, però que també treballem per posar a l'abast dels usuaris del futur –tal vegada encara no nats– la documentació que s'està produint avui i la que es produirà demà. És un goig fer-ho pensant que, de la nostra feina, en gaudirà la gent en el futur i que, amb la nostra feina, obrim finestres al passat que permetin als del present –i als del futur– entrellucar temps pretèrits.

A tomb d'això, em permeto compartir algunes idees que els darrers anys han anat madurant dins el meu cap.

Passat, història i memòria

Molt sovint es mesclen massa alegrement els conceptes *passat*, *història* i *memòria* i s'empren com sinònims sense parar massa atenció a la realitat que hi ha al darrere d'aquests tres mots més enllà de la seva etimologia.

El **passat**, almenys a mi m'ho sembla, és quelcom intangible i inabastable. Ho és perquè ateny a la vida dels milions de persones que ens han precedit a tot el món, a les seves infinites relacions entre ells al llarg de tots els segles fins ahir mateix. Intentar refer un quadre mundial de les vides de tots els humans amb l'escassetat de fonts amb les que sovint comptem, no és que sigui impossible, és que a voltes pot semblar fins i tot inútil. Malgrat tot, ens entestem, a partir d'algunes petites traces, respondre a moltes preguntes que ens fem i que, a mesura que trobem noves traces, les preguntes no disminueixen sinó que sovint fan trontollar les explicacions a les que creïem haver arribat prèviament. La recerca de la **veritat** –permeteu-me aquest concepte metafísic– és la d'assumir que cada vegada el nombre d'interrogants creix.

Per altra banda, la **història** és una ciència descriptiva i interpretativa però no predictiva. Vull dir que els historiadors ens hem d'accontentar si a dures penes podem descriure uns fets en el si d'un context social, cultural i cronològic, i ja és molt si de tot això som capaços de treure'n alguna vaga interpretació. Però, això sí, el que està clar és que mai la història servirà per preveure el futur. La història, o més aviat hauríem de dir la historiografia, és el relat construït per part d'historiadors, arqueòlegs i/o antropòlegs que partint de les traces del passat i a còpia de proposar-se preguntes, han intentat escriure un argument raonat que mai pot ser dissociat de les problemàtiques i dels interessos i intencions de cada recercador. L'objectivitat absoluta no existeix i, massa vegades, les històries que ens trobem escrites, entre línies, parlen o diuen més d'aquell que les ha escrit que el que pot semblar aparentment. Un exemple dels infinits que podríem posar és l'estudi de les races i del geni de les nacions, un subgènere històric o historiogràfic que feia furor al segle XIX i primers decennis del segle XX, que ara és del tot superat senzillament perquè han desaparegut les creences de fons que motivaven aquests estudis.

Finalment, tenim la **memòria** que és quelcom que té a veure amb el record, i que pot ser individual d'una persona, i que és per naturalesa molt feble, com tots podem comprovar diàriament, però que pot ser compartida i/o col·lectiva i que, per tant, pot servir a la cohesió d'un determinat grup de persones: de parella, familiar, de comunitat o de poble, de país... i que sovint és reforçat i reinterpretat amb rituals, tradicions, interpretacions i reinterpretacions. Moltes vegades, la memòria serveix per reforçar el relat històric o historiogràfic, però a voltes el pot arribar a discutir perquè la percepció de la història és condicionat per la memòria, que cada dia es reelabora i en modifica els postulats.

No sempre és fàcil navegar entre els conceptes *passat*, *història* i *memòria*.

L'estudi de la història, una mena de narcòtic anestesiant

A vegades, faig broma demanant-me quina mena de gent som aquells que ens passem la vida mirant pel retrovisor, pensant gairebé més en el passat que no pas en el present. A voltes, aquesta diguem-ne "fixació" ens porta a relativitzar el present que tant preocupa als nostres coetanis que, potser per sort, se'n foten del passat, de la història i de la memòria. M'explico, quantes vegades veiem les notícies que venen d'Afganistan i ens preguntem què ha passat perquè els joves nacionalistes musulmans, anomenats talibans, que eren tant simpàtics a ulls de la Margaret Thatcher i del Ronald Reagan quan feien la guitza a la URSS, ara són tant mal vistos per occident. O, per exemple, quan ens arriba el rebu de l'enèsima guerra que té Crimea per escenari dels fets d'armes i que ens 'teletransporta' subconscientment a la batalla de Sebastopol del 1855 i a la del 1941. I que ens fa cavil·lar sobre què hi ha de veritable en les acusacions de Putin vers Ucraïna, de la vinculació dels ucraïnesos amb Hitler durant els anys de l'ocupació alemanya del Tercer Reich, i què hi ha de veritable de les acusacions que Zelenski fa als russos en relació als episodis de fam dels anys vint i trenta del segle XX durant el domini de la URSS. Novament, ens trobem en l'aiguabarreig de la història (o de

la historiografia) amb la memòria que ens impossibilita entendre el passat. De fet, la història ens ofereix una mena de catàleg immens de fets, d'esdeveniments, situacions i de personatges que sovint ens anestesien i ens fa perdre l'interès pel present i encara redunna en la voluntat de refugiar-nos en el passat. Davant d'això, les analogies dels fets presents amb el passat i les comparacions dels personatges pretèrits amb els nostres coetanis gairebé són impossibles de defugir. Però, les analogies i les comparacions sempre són tant banals com absurdes.

Historiadors, arqueòlegs... i jutges

Els pares renovadors de la historiografia moderna, els fundadors de l'anomenada Escola dels Annals de França –Marc Bloch i Lucien Febvre–, ens deixaren algunes de les seves interpretacions sobre l'ofici de l'historiador que són, si es vol, extrapolables a la feina dels jutges magistrats.

La cosa va anar així. Bloch comentà a Febvre en una missiva que la feina de l'historiador –al seu parer– s'assemblava força a la dels jutges, i Febvre discrepà perquè, com ell deia, la feina dels historiadors no és jutjar el passat amb ulls del present. En una nova carta, Marc Bloch desenvolupà la idea per aclarir-ho. Per a Bloch, l'historiador ha de fer com el jutge d'instrucció que ha de recollir totes les proves possibles al seu abast i interrogar tots els testimonis per intentar escatir els fets i establir la seva lògica cronològica, per així intentar presentar una exposició plausible i racional dins d'una seqüència temporal.

Prenent aquesta idea en el recull d'articles d'aquest volum, el lector trobarà un reguitzell de vivències d'historiadors, d'arqueòlegs i de grups de recerca que han estat els precedents dels actuals centres d'estudis i investigadors particulars del nostre territori. Els nostres antecessors en la recerca amb els recursos que tenien van fer com els jutges: apilant, endreçant i classificant proves i intentant oferir una explicació raonada per donar resposta a les qüestions relatives a escatir com era el territori on habitaven els nostres avantpassats, què hi feien, com vivien i quins foren els principals fets que ocorregueren al racó de món que avui coneixem com el Maresme.

La feina dels nostres predecessors serveix, encara avui, per fonamentar les nostres actuals recerques essent, d'alguna manera, la historiografia passada una mena de fonaments sobre els quals es va construint la recerca actual i que, al seu temps, anirà fonamentant i engrossint els recursos dels que disposaran en el futur els que darrera nostra seguiran estudiant el passat d'aquesta nostra comarca. A ells, als que ens han precedit, hem volgut dedicar la jornada i el present volum que, de retruc, també ha de servir per enfortir la historiografia del Maresme.